

VÝROČNÍ ZPRÁVY STŘEDNÍCH ŠKOL Z 19. STOLETÍ A JEJICH ZPRACOVÁNÍ V NK ČR

Zdenka Bosáková

Současný stav zpracování fondu 19. století v NK ČR

V Oddělení jmenného popisu NK ČR probíhá již několik let retrospektivní katalogizace knihovního fondu 19. století.¹ K 31. 7. 2009 bylo zpracováno 22 336 svazků monografií, 3 500 svazků kalendářů a 1 000 svazků výročních zpráv. Vzhledem k velkému počtu konvolutů se celkem jedná o cca 45 000 bibliografických záznamů.

Dokumenty české produkce 19. století, které projdou linkou zpracování, jsou následně předány k digitalizaci za účelem jejich zpřístupnění v systému Kramerius.² K 25. 6. 2009 bylo úplně nebo částečně zdigitalizováno více než 16 000 svazků dokumentů 19. století,³ tohoto počtu bylo dosaženo také díky Norským fondům, jejichž příspěvím byla od roku 2006 zvýšena kapacita digitalizace.

Až do konce roku 2008 byly výroční zprávy středních škol z 19. století zpracovávány pouze jednotlivě a namátkově. Začátkem roku 2009 se přistoupilo k systematickému zpracování těchto výročních zpráv.

Výroční zprávy středních škol

Prvními středními školami, které začaly vydávat výroční zprávy, byla gymnázia a teprve s rozvojem odborného středního školství se k nim přidávaly další střední školy. V GKI⁴ lze dohledat prvních 10–15 pravidelně vycházejících titulů výročních zpráv gymnázií již z přelomu 80. a 90. let 18. století. K mírnému nárůstu jejich počtu dochází v prvních letech 19. století, v této době nacházíme zhruba 30–40 titulů. Po roce 1847 vzrostl počet vydávaných titulů výročních zpráv na několik stovek a teprve po roce 1916 zase klesl. Ve vydávání výročních zpráv pokračovala většinou pouze některá gymnázia, a to až do počátku 50. let

¹ Bližší informace o zpracování fondu 19. století v NK ČR po roce 2000 viz Svobodová, Jaroslava, Informace o zpracování fondů 19. století v NK ČR. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Olomouc, 2003.

² <http://kramerius.nkp.cz>.

³ Polišenský, J. Účast NK ČR v projektu Norské fondy – digitalizace bohemikálních monografií ohrožených degradací papíru. *Knihovny současnosti* 2009.

⁴ Generální katalog I. – naskenovaný listkový katalog Národní knihovny, dostupný na: <http://katif.nkp.cz/nris/Institute.aspx?sigla=ABA001>.

20. století. V dnešní době se některé školy vracejí k publikování výročních zpráv, většinou v elektronické podobě.

Za předchůdce výročních zpráv se dají částečně považovat jednolístové pozvánky na veřejné závěrečné zkoušky. Jejich rozsah se později rozrostl na několik stránek a obsahoval také jména profesorů, seznam tříd, počty studentů a přehled vyučovaných předmětů (obr. 1). Některé školy zachovaly vydávání těchto pozvánek až do poloviny 19. století, i poté, kdy začaly vydávat výroční zprávy.

Výroční zprávy prošly během 19. století značnou proměnou. Až do r. 1848 byly všechny výroční zprávy psány v latině a někdy obsahovaly pouze seznam studentů a přehled jejich prospěchu, jindy i seznam profesorů. V těchto seznamech nacházíme často i jména významných osobností, v obr. 3 je výňatek z výroční zprávy Malostranského gymnázia z roku 1846 se jménem Jana Nerudy, který v letech 1845–1850 toto gymnázium navštěvoval.

Do roku 1848 záleželo vydávání výročních zpráv pouze na uvážení příslušné školy. Z období 1786–1847 lze v GKI dohledat výroční zprávy pouze 31 gymnázií. Jedná se o gymnázia v Benešově, Ostrově u Karlových Varů, Slaně, Německém Brodě, Praze-Starém Městě, Žatci, Brně, Českých Budějovicích, Kadani, Chomutově, Kroměříži, Doupově u Karlových Varů, Chebu, Jičíně, Jihlavě, Klatovech, Litoměřicích, Litomyšli, Praze-Malé Straně, Moravské Třebové, Praze-Novém Městě, Mikulově, Jindřichově Hradci, Plzni, Písku, Mostě a Hradci Králové.

Po roce 1849, kdy byla všem středním školám zákonem stanovena povinnost vydávat výroční zprávy, se počet vydávaných výročních zpráv mnohonásobil. Pravděpodobně jako reakce na tento vzestup počtu produkce výročních zpráv byla v NK ČR zavedena zvláštní skupina signaturových řad začínající čísly 57.

Současně s povinností vydávat výroční zprávy byly upraveny i jejich náležitosti – seznam studentů s jejich prospěchem, jména profesorů, studijní plán školy s uvedením povinných učebnic, soupis nových přírůstků školní knihovny a pokyny pro zápis nových žáků. Pro budoucnost velmi užitečnou náležitostí je v té době stanovená povinnost v rámci výroční zprávy uvádět vědeckou rozpravu, jejímž autorem měl být některý z členů učitelského sboru.⁵

Část rozprav původně publikovaných v rámci výročních zpráv vyšla i samostatně, většinou nákladem autora. Autoři těchto rozprav byli často i autory rozsáhlejších vědeckých publikací, např. Ladislav Čelakovský (botanika), Karel Hackenberger (botanika), Rudolf Eckardt (historie), Václav Flajshans (historie), Robert Nostitz-Reinecker (historie), Vincenz Prasek (historie), Ferdinand Höl-

⁵ Hlaváček, A. Výroční zprávy středních škol 1820–1950. Praha: Literární archiv PNP, 1971.

zel (filologie), Oskar Kádner (filozofie), František Šembera (teologie). U všech zatím sledovaných gymnázií byla tematika jednotlivých rozprav různorodá, bez dominance některého z oborů. Někteří profesori byli sice v průběhu vydávání zastoupeni opakovaně, nikdy však výhradně (obr. 2).

Vědecké rozpravy vycházely ve výročních zprávách zhruba do r. 1916, kdy bylo z nedostatku papíru omezeno vydávání výročních zpráv na minimum. Obsahem zůstaly údaje o prospěchu žáků, seznam pedagogů a pokyny pro nové studenty.

Zpracování výročních zpráv v NK ČR

Začátkem roku 2009 bylo v NK ČR přistoupeno k systematickému zpracování produkce výročních zpráv středních škol z 19. století. Na začátku byla volba, jaký způsob popisu zvolit. Výroční zprávy mají většinou alespoň po nějakou dobu stejný název a liší se pouze letopočtem. Z toho důvodu bylo rozhodnuto výroční zprávy středních škol zpracovávat seriálově. Odpadne tím opakování stejného názvu titulu pouze s rozdílným letopočtem a zpracování bude méně časově náročné. Seriálové záznamy, kdy jeden bude obsahovat jednu střední školu, budou sice složitější, ale ve srovnání s monografickým popisem se jejich počet podstatně sníží. Pro čtenáře se tím zjednoduší orientace, zejména pokud znají pouze název školy, ale neznají přesný název hledaného ročníku výroční zprávy.

Dále bylo rozhodnuto ponechat výroční zprávy po celou dobu vydávání na jednom záznamu. Všechny významnější změny v názvu zpráv budou v tomto záznamu uvedeny a změny v názvu školy budou zohledněny v unifikovaných názvech.⁶ Tím se popis výročních zpráv zásadně liší od zpracování běžné seriálové produkce, kdy je při významnější změně názvu v hlavním záhlaví obvykle zakládán nový seriálový záznam.

Identifikace jednotlivých středních škol a jejich nástupců

Zvolený způsob zpracování vyžaduje správně identifikovat příslušnou střední školu. Zásadním problémem je nejasné označení školy v názvu výroční zprávy.

Názvy nejstarších gymnaziálních výročních zpráv psaných latinsky jsou pro dnešní dobu nevypovídající a nástupnickou školu je nutno pečlivě prověřit.

Dále je nutné si uvědomit, že v průběhu 19. století vznikla v mnohých městech německá i česká gymnázia. Vždy ale pouze jedno z nich může být pokračovatelem původního latinského gymnázia, ale také žádná nástupnická škola

⁶ Základní metodika tvorby unifikovaných názvů viz <http://autority.nkp.cz/unifikovane-nazvy/zakladni-metodika-1>.

být nemusí. Některá gymnázia v průběhu 19. a 20. století zanikla, později byla obnovena nebo nahrazena jinou školou.

Problém určení nástupnických institucí je největší ve velkých městech, v oblasti Sudet a v dnes již neexistujících městech. V nejstarších zprávách jsou gymnázia rozlišována pouze názvem města, kde se nacházejí. Objevují se tedy označení typu Brněnské gymnasium. Konkrétně toto gymnázium, ve zprávách uváděno jako Gymnasium Brunense, se podařilo identifikovat jako již zaniklé německé gymnázium, které sídlilo na dnešním Komenského náměstí. V jeho budově dnes sídlí Masarykova univerzita.

Česká a německá gymnázia někde existovala paralelně vedle sebe, jinde se u jednoho gymnázia měnil vyučovací jazyk. Údaje je nutné dohledávat v samotných výročních zprávách, na internetových stránkách jednotlivých škol, v soupisech výročních zpráv ve fondech některých knihoven.⁷ Nebo případně v archivech. Autoritní záznamy v databázi Národních autorit⁸ jsou postupně doplňovány a opravovány při zpracování výročních zpráv příslušné školy. Proto je zatím nelze považovat za pramen pro ověření autoritních záznamů všech středních škol z 19. století.

Záměna nehrozí pouze u gymnázií, může dojít k záměně reálného gymnázia s reálkou. Ústavy těchto dvou typů často existovaly vedle sebe, v některých případech byly vyšší třídy reálky současně třídami reálného gymnázia.

Jako příklad složitější identifikace uvedu případ dvou gymnázií na Malé Straně v Praze. Jako první vzniklo latinské gymnázium (Gymnasium regium Micropragense), které existovalo v letech 1792–1938, od roku 1851 bylo gymnáziem s německým vyučovacím jazykem.

V letech 1867–1923 existovalo na Malé Straně zároveň české gymnázium (první název byl Nižší gymnasium realní), které se později přeměnilo na reálné gymnázium (Obecní gymnasium realní spojené s vyššími třídami gymnasijními i realními). V roce 1896 se od tohoto gymnázia oddělila C. k. státní česká reálka na Malé Straně (existovala do roku 1948) a za nástupce je považováno Gymnázium Jana Nerudy. Reálka měla od roku 1921 pobočku na Smíchově, která se v roce 1922 osamostatnila a samostatně existovala až do svého zániku v roce 1939.

⁷ Jedná se například o čtyřdílnou příručku: Vyňuchal, L. Výroční zprávy: soupis českých a slovenských výročních zpráv, sborníků i almanachů škol všech stupňů a typů, studentských, učitelských a vzdělávacích spolků ve sbírce oddělení dějin školství Muzea Komenského v Přerově. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2007.

⁸ <http://authority.nkp.cz/>.

Část informací o vztazích mezi jednotlivými školami lze nalézt v původních knihovních katalozích nebo na internetových stránkách nástupnických škol (v tomto případě na adrese <http://www.gjn.cz/historie.html>). Vzhledem k tomu, že z výše zmíněných škol existuje dnes již pouze Gymnázium Jana Nerudy v Hellichově ulici na Malé Straně, nelze informace z internetových stránek této školy považovat za dostačující.

Narozdíl od gymnázií na Malé Straně gymnázium v Jičíně bylo pouze jedno, ale v průběhu jeho existence (1808–1948) došlo ke dvěma změnám jazyka výročních zpráv a tím pravděpodobně i vyučovacího jazyka gymnázia. V letech 1808–1850 vycházely zprávy v latině, v letech 1851–1885 souběžně v němčině a češtině a od roku 1886 pouze česky. V roce 1942 bylo gymnázium sloučeno s reálkou.

Jak bylo již uvedeno výše, při běžném způsobu popisu by bylo zapotřebí založit 6 záznamů, při způsobu popisu používaném u výročních zpráv stačí jeden záznam s pěti vedlejšími záhlavími.

Postup při zpracování nejstarších výročních zpráv

Při zpracování nejstarších ročníků, tj. svazků z let 1803–1847, jsme narazili na 14 konvolutů obsahujících celkem cca 600 svazků výročních zpráv.⁹ Konvoluty obsahovaly latinské výroční zprávy 31 gymnázií a v nich obsažené zprávy byly svázány chronologicky, nikoli podle příslušnosti k jednotlivým školám, což ale v podstatě odporovalo seriálovému popisu.¹⁰ Nakonec bylo rozhodnuto, že se i v tomto případě bude pokračovat v seriálovém popisu, ovšem zvláštním způsobem.

Pro ty výroční zprávy, které jsou součástí těchto konvolutů, byl vytvořen jeden seriálový záznam (obr. 4). Hlavním záhlavím tohoto záznamu je uměle vytvořený název *Výroční zprávy gymnázií v letech 1803–1847/Juventus caes. reg. gymnasiorum Bohemiae regni e moribus et progressu in literis censa 1803–1847*. V poznámkách a vedlejších záhlavích tohoto záznamu jsou uvedena všechna dotčená gymnázia, jejichž záznamy jsou s tímto propojeny. Propojení je provedeno přes vedlejší záhlaví pro korporace a unifikované názvy (pole 710 ve formátu MARC 21) a názvy prvních ročníků (s použitím pole pro neověřené související názvy – pole 740).

Jednotky všech 14 konvolutů jsou připojeny k tomuto seriálovému záznamu.

⁹ Jedná se o signaturu 52 F 93 uloženou v konzervačním fondu v Centrálním depozitáři Hostivař.

¹⁰ Podle zaběhnuté praxe by dokumenty obsažené v konvolutech měly být zpracovány monograficky jako přínavky, tj. s prvky exemplářového popisu.

Pro výroční zprávy každé z dotčených škol byl vytvořen samostatný seriálový záznam, na který ale byly napojeny pouze jednotky těch ročníků, které se nenacházejí ve výše zmíněných konvolutech, tj. jednotky exemplářů vyšlých před rokem 1803, po roce 1847 nebo samostatně svázané exempláře zpráv vyšlých v letech 1803–1847.

Použitá literatura:

- Hlaváček, A. Výroční zprávy středních škol 1820–1950. Praha: Literární archiv PNP, 1971. 571 s.
- Polišenský, J. Účast NK ČR v projektu Norské fondy – digitalizace bohemikálních monografií ohrožených degradací papíru. Knihovny současnosti 2009 [online]. [cit. 2009-07-11]. Dostupný na World Wide Web: <http://www.sdruk.cz/sec/2009/b6/polisensky_norske_fondy.pdf>.
- Steinerová, K. Katalogizace školních výročních zpráv 19. století. Národní knihovna, knihovnická revue [online]. 2004, roč. 15, č. 3, s. 194–199 [cit. 2009-05-30]. Dostupný na World Wide Web: <<http://full.nkp.cz/nkkr/nkkr0403/0403194.html>>. ISSN 1214-0678.
- Svobodová, J. Informace o zpracování fondů 19. století v NK ČR. In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 11. odborné konference. [online]. [cit. 2009-08-07]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/11-rocnik-odborne-konference/clanek/informace-o-zpracovani-fondu-19-stoleti-v-nk-cr/>>.

Tiskem vydané zprávy c. k. gymnasia

tyto články obsahují:

- R. 1851. Dr. Ant. Fährlich: *Über Diätetik auf Gymnasien.* — Prof. Jos. Uhlíř: *O přednostech a vadách české prósy za našich dnův.* Dr. Ant. Fährlich: *Die grosse Sonnenfinsternis am 20. Juli 1851 für den Horizont von Jičín berechnet.*
- R. 1852. Prof. Dr. Jos. Uhlíř: *Kritický rozbor básni Boleslava Jablonského. Filarichs Methode, die 3zifferige Wurzel eines jeden vollständigen Würfels ohne die übliche Griffelrechnung sogleich zu bestimmen.*
- R. 1853. Fr. Šir: *Kurze und gedrückte Vergleichung der slavischen, R. 1854.** besonders der böhmischen Sprache mit der deutschen hinsichtlich ihrer Formen.
- R. 1854.* Prof. Ant. V. Maloch: *Nesnáze českého horopisu.*
- R. 1855.* Prof. Ant. V. Maloch: *Slovo o předhistorických náspech v Čechách.*
- R. 1856.* Dr. Kotrbelec: *Das Christenthum und die Naturwissenschaften.* Prof. A. V. Maloch: *O založení bratru Píndy roku 1121.*
- R. 1857.* Jos. Riss: *Život a liter. působení Sixta z Ottersdorfu.* Prof. Ant. V. Maloch: *Kronik des Gitschiner Gymnasiums. O rodu ryfířů Košíků z Lomnice.*
- R. 1858.* Prof. Ant. Maloch: *O něklejším statku Dřevenickém blíže Jičína.*
- R. 1886.* Ředitel F. Lepař: *K dějinám gymnasia Jičínského.*
- R. 1887. Prof. Jos. Pechánek: *O slozech, znamenajících člověka, v některých řečech indoevropských.*
- R. 1888. Jos. Vlček: *Rozbor Čechovy Dagmary.*
- R. 1889. 1890. 1891.* Prof. Dr. Oldřich Kramář: *O nevědomých představách. I. II. III.**
- R. 1892.* Prof. K. Štětina: *K dějinám kláštera Kartouzského ve Valdčích.*
- R. 1893. Prof. Jos. Příbyl: *Jaký vliv jeví hudba a zpěv na vzdělanost člověčenstva vůbec a na výchovu mládeže zvlášť.*
- R. 1894.* Prof. Karel Petr: *352 trigonometrických úloh.*
- R. 1895. 1896. Prof. Jindřich Neudert: *O některých pracích básnických, jichž středem je císař Julian Apostata.*
- R. 1897. Prof. G. Smolař: *I. O rozbořech květních. (S 8 tabulkami.) II. O symbolickém počítání na středních školách.*
- R. 1898. 1899. 1900. Prof. Jindřich Neudert: *Katalog knihovny učitelské c. k. gymnasia v Jičíně.*
- R. 1900. Ředitel Adam Fleischmann: *Za Františkem Lepařem.*
- R. 1901. Prof. Frant. Pösl: *Salve Imperator! Ředitel Adam Fleischmann: Slavnostní řeč. Prof. Gotthard Smolař: Některé nové úlohy mathematické krystalografie. (Se 14 obr. na 2 tabulích.)*

*) Rozebrána.

Obr. 2: Přehled témat odborných studií profesorů gymnázia v Broumově

Libowitzký Franciscus, Boh. Smichov. ex. a did.	Em.	1	ad Em.	1	1
Maschek Wenceslaus, Boh. Kell.	Em.	1	3	1	1
Merlet Antonius, Baden. Donauschingen.	1	1	1	1	1
Neruda Joannes, Boh. Prag. ex. a did.	Em.	ad Em.	1	Em.	Em.
Pally Franciscus, Boh. Prag. ex. a did.	Em.	ad Em.	1	ad Em.	ad Em.
Panek Emmanuel, Boh. Sezemice.	Em.	1	1	ad Em.	ad Em.
Reime Paulus, Lusata-Schirgiswalde e Sem. Vin.	Em.	1	1	1	1

Obr. 3: Jan Neruda v seznamu studentů na Malostranském gymnáziu z roku 1846

kněžína Výroční - Praha - Státní reálka 57 B 362 80
 Výroční správa c. k. státní české reálky na Malé Straně v Praze
 V Praze, nakladem ústavu 1896- ft, ts

Vězele v 1892 rozdělením býti městi kombinovaní střední školy (v. 57 B 32), od r. 1895 samostatná státní reálka - Břevčovičská: státní čsl. reálka Jana Hanogy, Novodvorská státní reálné gymnasium

1895/96	1901/02	1907/08	1913/14	1919/20	1925/26	(1931/32) 40 m	(1936/37) 36 s
1896/97	1902/03	1908/09	1914/15	1920/21	1926/27	(1932/33) 40 m	(1937/38) 40 s
1897/98	1903/04	1909/10	1915/16	1921/22	1927/28	(1933/34) 35- 05 m	(1938/39) 32 a
1898/99	1904/05	1910/11	1916/17	1922/23	1928/29	(1934/35) 30 m	
1899/00	1905/06	1911/12	1917/18	1923/24	1929/30	(1935/36)	
1900/01	1906/07	1912/13	1918/19	1924/25	1930/31		

Prešovské Obra. 24. I. 1934

Obr. 4: Záznam v GKI přibližující vztah mezi školami (Gymnázium, Reálka a Reálné gymnázium na Malé Straně)